

AZ EGYETEMI HALLGATÓK KÖNYVTÁRISMERETI ÉS SZAKIRODALOM-KUTATÁSI OKTATÁSA A HAZAI MŰSZAKI EGYETEMEKEN *

Balázs János – Héberger Károly

Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára

Előadásunkban a magyar műszaki egyetemek hallgatóinak könyvtárismereti és irodalomkutatási oktatásáról számoltunk be a konferencia résztvevőinek. Az előadásnak a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem és a Veszprémi Vegyipari Egyetem központi könyvtárai közreműködésével kialakított és tömören megfogalmazott anyagát angol nyelvű preprint formájában a résztvevők előzetesen megkapták, így a szóbeli előadáson a fenti témával kapcsolatban valóban csak a legfontosabb kérdések kiemelésére kellett törekednünk, lehetőséget biztosítva az előadást követően kérdésekre és azok megválaszolására. A konferencia külföldi előadóinak általunk ugyancsak előre megkapott előnyomatai ismeretében szóbeli előadásunkba néhány olyan kiegészítést is fel kellett vennünk, amely sem preprintünkben, sem előadásunk eredeti szövegében nem szerepelt, de a többi előadás e kiegészítések elmondását szükségessé tette /pl. az irodalomkutatási oktatást a BME Központi Könyvtárában végző osztály személyi összetételének, szakmai és idegen nyelvi felkészültségének ismertetését/.

Anélkül, hogy a konferencián írásban és szóban előterjesztett teljes előadásunkat itt megismételnénk, e helyen az előadásnak néhány olyan mondanivalóját szándékozunk kiemelni, amely egyrészt a hazai helyzet és törekvések lényegét a belföldi olvasók számára is kézzelfoghatóan érzékelteti, másrészt a konferencia külföldi résztvevői számára is elsősorban tarthatott érdeklődésre számot.

A cikk végén kitérünk az előadással kapcsolatos reflexiók, konkrétan az előadással kapcsolatban írásban benyújtott korreferátum,

---

* Az IATUL /International Association of Technological University Libraries = Műszaki Egyetemi Könyvtárak Nemzetközi Szövetsége/ Loughborough-i konferenciáján /1970.márc.31.-ápr.3./ elhangzott előadás alapján.

valamint az előadást közvetlenül követő hozzászólások és az adott válaszok lényegének tömör ismertetésére is.

I. ÁLTALÁNOS BEVEZETÉS. AZ ESZMÉK NEMZETKÖZI CSERÉJÉNEK FONTOSSÁGA

Előadásunkat azzal a gondolattal kezdtük, hogy az eszmék cseréje mindenkor fontos előfeltétele és egyben kísérőjelensége volt az emberi haladásnak, de ez még sohasem öltött olyan méreteket az emberiség történetében, mint éppen napjainkban. Mi könyvtárosok nem passzív figyelői, hanem aktív részesei vagyunk ennek a világgelenségnek, amikor mind szélesebbre tárjuk könyvtáraink kapuit az olvasók előtt, és közben egyre növekvő szimpátiát érzünk mindazok iránt, akik ugyanezt teszik a világ különböző részein. A könyvtáraknak fontos szerepük van az emberiség kulturális értékeinek felismerésében és megvédésében. Mi magyar könyvtárosok nemcsak saját könyvtáraink vívmányaira vagyunk büszkéek, hanem jó érzés tölt el bennünket akkor is, amikor más könyvtárak eredményeiről, ötletes és sikeres erőfeszítéseiről hallunk híreket, olvasunk jelentéseket, legyenek ezek a könyvtárak bármely részén a világnak. Valahogyan úgy érezzük, hogy sikereik és eredményeik révén közös hivatásunk lesz egyre gazdagabb, az őket ért veszteségek következtében pedig közös érdekeink lesznek szegényebbek. Ilyen értelemben természetes, hogy annak ellenére, hogy a konferencián minden előadó a saját országa, illetve könyvtára törekvéseiről és tapasztalatairól beszélt a megvitatandó kérdéseket illetően, ezek a nemzeti vagy akár helyi törekvések, célkitűzések, módszerek, sikerek és balsikerek, pozitív és negatív tapasztalatok egyaránt nemzetközi érdekűek, hiszen ilyen vagy olyan jelleggel feltétlenül hozzájárulhatnak, szempontokat nyújthatnak a konferencia valamennyi résztvevője számára. Hangsúlyoztuk, hogy a megvitatandó kérdéseknek mozgósító jelentőségük van szerte a világon a műszaki egyetemi könyvtárak jövő fejlődése szempontjából, és köszönetünket és elismerésünket fejeztük ki az IATUL-nak e fontos kérdéseknek nemzetközi konferencia keretében történő gondozásáért.

II. ELVI ALAPVETÉS. A FELHASZNÁLÓ A MODERN KÖNYVTÁRI ÉLET KÖZPONTI TÉNYEZŐJE

A bevezető szavak után rátérve előadásunk elvi alapjaira, röviden utaltunk arra, hogy a hagyományos felfogás szerint a könyvtári életnek három alapvetően fontos tényezője van: az állomány, a könyvtáros és az olvasó, vagy általánosabban szólva: a felhasználó. Míg a korábbi felfogás inkább az állományt helyezte a könyvtári élet centrumába, addig az újabb szemlélet inkább az olvasót, illetve a felhasználót állítja erre a helyre. Míg a korábbi nézetek statikus jellegűknél fogva az állományban a könyvtár tulajdonában álló könyvek és folyóiratok pusztá gyűjteményét látták; addig napjainkban az újabb felfogás dinamikus jellegénél fogva az állományban elsősorban emberi törekvések, erőfeszítések, problémák megoldására irányuló konkrét dokumentumait keresi és kívánja megtalálni. E szerint a dinamikus fel-

fogás szerint az állományt alkotó dokumentumok rendeltetése az, hogy szellemi kapcsolatokat hozzanak létre a szerzők és a felhasználók között. Ez a felfogás a használat igényét és a felhasználó személyét mint lényeges elemeket és vonatkozásokat az állomány fogalmával szoros, mondhatni nélkülözhetetlen, szétválaszthatatlan kapcsolatba hozza. Míg a korábbi szemlélet jegyében a könyvtárak gazdagságát általában az állományt alkotó dokumentumok számával jellemezték, manapság - úgy hisszük - a felhasználók és az általuk igénybe vett dokumentumok számának alakulása szintén nélkülözhetetlenül fontos elemei a könyvtári élet jellemzésének. Amikor az alábbiakban a felhasználók oktatásának problémáiról beszélünk, mindezekre is gondolunk, éppen azért e kérdés gondozását a könyvtári élet egyik fontos és korszerű központi feladatának tekintjük a jövőben.

III. A HALLGATÓKAT NEVELNI KELL A KÖNYVTÁR ÉS AZ IRODALOM HASZNÁLTÁRA

Fenti álláspontunkat még inkább megszilárdítja az a megfontolás is, hogy amint nem egyszerű dolog felépíteni értékes könyvtári állományokat, amelyek szükségképpen mind bonyolultabbak lesznek összetételükben és szervezetükben, ugyanilyen módon egészen kézenfekvő és természetes, hogy nem lehet egyszerű dolog eligazodni sem a könyvtárosnak, még kevésbé a nem könyvtáros felhasználónak a létrejövő és a könyvtári állományokban felhalmozódó szakirodalmi termékek rengetegében, sajátos módon rendszerezni kívánt utvesztőjében. Amint szükséges a könyvtárosokat is elméletileg és gyakorlatilag nevelni, majd továbbképezni hivatásuk megfelelő ellátása érdekében, magától értetődően a hallgatókat is, mint leendő könyvtárhasználókat, elő kell készíteni egyrészt a könyvtár különleges funkciórendszerében való eligazodásra, másrészt pedig a szakirodalom rengetegében való megfelelő tájékozódásra.

IV. A KÖNYVTÁR ÉS A SZAKIRODALOM HASZNÁLATA NEM ÖNCÉL, HANEM A TUDOMÁNYOS MUNKA SZERVES RÉSZÉ, ESZKÖZE, MÓDSZERE

Mielőtt a részletekbe belementünk volna, egy dolgot nyomatékosan hangsúlyoztunk: főleg kezdetben a felhasználók tulnyomó többsége a könyvtárat és a szakirodalmat nem tudományos szenvedély kielégítése céljából, hanem inkább külső kényszerítő okok következtében veszi igénybe, amihez később belső vonzalom is csatlakozhat, de általánosságban szólva, a könyvtár és a szakirodalom használata nem a szórakozás egyik formája az egyetemi hallgatók, de még a kutatók esetében sem. Ha pedig ez így van, alapvetően fontos, hogy az egyetemek intézményesen gondoskodjanak arról, hogy kialakítsanak olyan jó értelemben vett kényszerítő feltételeket és körülményeket, melyek terhének nyomása alól a hallgatók csak a könyvtár, a szakirodalom segítségével tudnak szabadulni, feloldódni, miközben a könyvtár és a szakirodalom használatában megszerzik az első sikerélményeket, amelyek egész életükre, jellemükre, pályafutásukra döntően fontos befolyást gyakorolnak.

rolhatnak. "Amit nem ismerünk, azt nem is szerethetjük" - mondja a közismert latin közmondás, és ennek igazsága ezen a téren is nagyon helytálló. A lényeg egy és ezt a könyvtárhasználati és szakirodalom-kutatási oktatás megalapozásánál és végrehajtásánál mindvégig érvényesíteni kell: a könyvtár és a szakirodalom használata nem öncél, hanem a tudományos munka szerves része, nélkülözhetetlen eszköze és módszere a problémák megoldásának elősegítése, megkönnyítése érdekében.

V. A FELHASZNÁLÓK OKTATÁSÁNAK KÉT FOKOZATA A MAGYAR MŰSZAKI EGYETEMEKEN

A fentieknek megfelelően a könyvtári és szakirodalom-kutatási ismeretek oktatása két fokozatban történik mindhárom magyar műszaki egyetemen, a hallgatók egyetemi tanulmányaival és a szakirodalom iránti tényleges igényeivel összhangban.

A műszaki egyetemi hallgatók az első években - szinte mindenütt a világon - ún. alapozó tárgyakban, mint a matematika, fizika, kémia, ábrázoló geometria stb. kapnak képzést. Ezeknek a tárgyaknak az elsajátítása még nem kíván önálló kutatásokat a hallgatóktól, hanem csak az anyag jó megértését és annak alkalmazását teszi szükségessé részükről. Hogy a szükséges anyaghoz hozzá tudjanak férni a könyvtárban, mindenekelőtt az általános könyvtártechnikai kérdésekkel kell tisztában lenniük. Számukra az egyes tárgyak kézikönyvei, példatárai, táblázatos kiadványai szükségesek, ezek megtalálása érdekében ismerőik kell a katalógusok használatának és az olvasószolgálat igénybevételének módját. Az ezzel kapcsolatos könyvtári ismeretek biztosítását tekintjük a felhasználók oktatása első fokozatának.

A mérnökképzés folyamán a tulajdonképpeni irodalomkutatási oktatásra egzisztenciális fontossággal csak a hallgatók későbbi éveiben van szükség. A hallgatók ugyanis a magasabb évfolyamokon már viszonylag önálló tervezési, szerkesztési, laboratóriumi mérési és technológiai feladatokkal foglalkoznak és ezek a műveletek a szakirodalomnak már bizonyos ismeretét kívánják meg az adott szakterületen. A magyar műszaki egyetemeken követett gyakorlat szerint a szakirodalomban való eligazodáshoz szükséges ismeretek biztosítását tekintjük a felhasználók oktatása második fokozatának.

VI. A MAGYAR MŰSZAKI EGYETEMEK ÉS KÖNYVTÁRI RENDSZERÜK

Ezek után a bevezető megjegyzések után azzal a kérdéssel foglalkoztunk előadásunkban, hogy hogyan igyekszünk megoldani a magyar műszaki egyetemeken követett oktatási rendszer igényeinek megfelelően a hallgatóknak könyvtárhasználati és szakirodalom-kutatási oktatását.

Tekintettel arra, hogy a konferencia résztvevői nem ismerhették

közelebről műszaki egyetemi oktatásunk kereteit és méreteit, kis kitérével erre is utalnunk kellett. Így vázlatosan érintettük, hogy a Budapesti Műszaki Egyetem 6 kara több mint 13 000, a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem 3 kara 3000, a Veszprémi Vegyipari Egyetem pedig 1000 hallgató képzésével foglalkozik, vagyis a három magyar műszaki egyetem hallgatóinak összlétszáma mintegy 17 000 /esti és levelező hallgatókkal együtt/, ami figyelemreméltó szám olyan kis országban, amelynek lakossága alig több 10 milliónál.

Ezt követően röviden ugyancsak utalnunk kellett a magyar műszaki egyetemek könyvtári adottságaira, illetve rendszerére is, tekintettel a résztvevők jelentős többségének a miénktől eltérő rendszerű könyvtári adottságaira.

Igy vázoltuk, hogy mindhárom műszaki egyetemnek van központi könyvtára és valamennyi tanszéke rendelkezik kisebb vagy nagyobb szakkönyvtárral. A központi és a tanszéki könyvtárak egyetemenként hálózatot alkotnak, a központi könyvtárak szakmai irányítása mellett. A központi és a tanszéki könyvtárak között szoros kapcsolat van sok szempontból. Így jelentős koordinációs munka folyik az állományfejlesztésben, a központi könyvtárak gondoskodnak a tanszéki anyag feldolgozásáról, központi nyilvántartásba vételéről, a tanszékek katalóguslapokkal való ellátásáról, irányítják állománykivonási munkájukat stb. Az első években a hallgatók a központi könyvtárak állományát használják, de később gyakran veszik igénybe a tanszéki könyvtárak könyv- és folyóiratanyagát is, feladataik megoldásához és főleg diplomamunkájuk elkészítéséhez. Arra is rámutattunk, ujabban olyan törekvés kezd kibontakozni a magyar műszaki egyetemeken, hogy az alsóbb évfolyamu hallgatók - a központi könyvtárak tehermentesítése céljából - lehetőleg a kari olvasótermek állományát vegyék igénybe. Ez a folyamat megkezdődött, de még nem általános. A Budapesti Műszaki Egyetemen már több ilyen rendeltetésű kari olvasóterem is van, és a jövőben még újabbak megépítését és megnyitását tervezik.

VII. AZ ELSŐÉVES HALLGATÓK KÖNYVTÁRHASZNÁLATI OKTATÁSA

A Budapesti Műszaki Egyetem 6 karán minden évben összesen 1600-1700 hallgató kezdi meg tanulmányait. Magától értetődik, hogy ilyen nagylétszámú hallgatószám részére a központi könyvtár helyszíni megtekintése, illetve bemutatása nem történhet azonos időben. A könyvtár használatához szükséges ismeretek karonként szervezett és a kari előadótermek valamelyikében lefolyó előadások keretében biztosíthatók legcélszerűbben az elsőéves egyetemi hallgatók számára. Ezeket az előadásokat a központi könyvtár vezető munkatársai tartják 1-1 órában mindjárt a tanév kezdetén. Az előadások a legfontosabb könyvtári ismeretekre szorítkoznak, így egyéb kérdések mellett szó van a könyvtárhasználatnak az egyetemi tanulmányok keretében való szükségességéről, a könyvtárba történő beiratkozásról, a könyvtár állományának mennyiségéről és általános tartalmi jellemzéséről, a katalógusok különböző formáiról és rendeltetéséről, az olvasótermek és a kölcsönző szolgálat igénybevételéről, az általános és a szaktájékoztató szolgálat létéről, a reprográfiai szolgáltatásokról stb. stb.

Az elsőéves hallgatók közvetlenül az előadás után nyomtatott tájékoztatót is kapnak, amelyben az elmondottak és a könyvtárhasználat szempontjából szükséges egyéb gyakorlati tudnivalók részletesebben is megtalálhatók. A következő tanévtől kezdve a szemléltető oktatás hatékonyabb eszközével, 20 perces oktatófilm bemutatásával is igyekszünk a hallgatókat közelebb hozni a könyvtárhoz, további részleteket nyújtva számukra a könyvtárban értük folyó munkáról.

Meg kell jegyeznünk, hogy az előadás eredményeképpen a hallgatók az egyetemi év első napjaiban tömegesen iratkoznak be a könyvtárba, ami igen fontos lépés további fejlődésük szempontjából.

A másik két műszaki egyetemen az elsőéves hallgatók és a könyvtár közötti kapcsolat megteremtése némileg másképpen történhet, mivel itt az érdekelt hallgatók létszáma jóval kisebb. Így lehetővé válik, hogy a hallgatók karonként az egyetemen végzendő körséta keretében a központi könyvtárat is meglátogassák, s ugyanakkor egy rövid előadás megtartására is sor kerüljön a könyvtárhasználatról, magában a könyvtár épületében. A hallgatók a helyszínen megismerkedhetnek a katalógusokkal, az olvasótermekkel, a kölcsönzés módjával stb.

VIII. A KÖNYVTÁR ÉS AZ OKTATÓTESTÜLET KÖZÖTTI KAPCSOLAT GYAKORLATI JELENTŐSÉGE A HALLGATÓK KÖNYVTÁRHASZNÁLATA SZEMPONTJÁBÓL

Anélkül, hogy további részletekbe mentünk volna a fenti kérdésekben, ismételten erőteljesen hangsúlyoztuk, hogy mindezek a könyvtári oldalról tett lépések nem elegendők a tulajdonképpeni cél, vagyis annak elérésére, hogy a könyvtárhasználat a hallgatók egyetemi tanulmányainak szerves részévé váljék. E cél elérése érdekében feltétlenül szükséges, hogy a tantestület olyan feladatokkal is foglalkoztassa a hallgatókat, amelyek megoldásához feltétlenül szükségesek könyvtári források. Így az oktatóknak irodalomjegyzékekkel kell ellátniuk a hallgatókat, amelyek olyan könyveket és egyéb dokumentumokat tartalmaznak, amelyek elolvasása, illetve tanulmányozása - tankönyvek mellett - szükséges a jó felkészüléshez. A könyvtárnak az oktatókkal is szoros kapcsolatba kell lépnie, hogy a könyvtárhasználat megfelelő sullyal érvényesüljön az egyetemi tanulmányok keretében.

Az oktatószemélyzet és a központi könyvtár közötti kooperációnak természetesen még nagyobb a szerepe a magasabb évfolyamu hallgatók esetében, amikor a hallgatóknak viszonylag már önállóan kell megoldaniuk feladatokat a könyvtár, illetve a szakirodalom igénybevételével. És itt válik a szakirodalom-kutatás elsajátítása egzisztenciális fontosságvá a hallgatók számára.

IX. A SZAKIRODALOM-KUTATÁS OKTATÁSÁNAK NÉHÁNY ALAPVETŐ KÉRDÉSE

A szakirodalom-kutatás oktatásával kapcsolatban mindenekelőtt utaltunk az előadásban a magyar művelődésügyi miniszter 1966-ban kiadott rendeletére, amely kötelezően előírta, hogy a műszaki egyetemeken, a közgazdaságtudományi egyetemen és a tudományegyetemek természettudományi karán az irodalomkutatási ismereteket oktatni kell. Amint a miniszteri utasítás elrendeli - szó szerint idézve - "az oktatás célja, hogy a hallgatók tájékozódjanak a képzésük szakterületéhez tartozó tudományágak legfontosabb forrásairól, a jelentősebb hazai tudományos és szakkönyvtárakról, megismerjék a könyvtárak használatának módját, a szakirodalmi kutatás módszereit és megszerezzék az alapvető bibliográfiai és dokumentációs ismereteket".

Véleményünk az, hogy a mi körülményeink között a szakirodalom-kutatás oktatása a leghatékonyabban magukban a központi könyvtárakban folyhat, mivel a hallgatók, a leendő tudományos kutatók, mérnökök és szakemberek itt találhatják meg legkönnyebben az oktatáshoz és a tudományos munkához szükséges forrásanyagot. Természetesen az oktatás helye egyben nem jelenti annak a fentebb említett alapvető elvnek tagadását, hogy a könyvtárakban folyó oktatás nem választható el a tanszékeken folyó oktatómunkától, a karok működésétől, sőt ellenkezőleg: az oktatásnak ez az új formája az egyes ágazatok profiljával szoros kapcsolatban szervezendő és realizálandó, támogatván és kiegészítvén az ott alkalmazott speciális módszereket és eszközöket.

Tapasztalataink és véleményünk szerint az oktatásnak e formája szervezésében a legfontosabb lehetővé tenni és biztosítani, hogy a hallgatók konkrét témákra vonatkozó irodalomkutatást végezzenek. Nem elegendő, hogy általánosságban ismertessük meg velük a különböző irodalmi dokumentumokat, információhordozó forrásokat, a hallgatóknak kézbe kell venniük valamennyiféle dokumentumot, és az is szükséges, hogy példákon keresztül olyan eseteket is bemutassunk, amikor egyéb dokumentumfajták igénybevétele segíti elő feladataik megoldását. Az is lényeges, hogy a válogatott illusztratív példák modernnek és didaktikailag is helyesek legyenek, és ugyanakkor jellemzőek legyenek az adott szakterületre. Ezen túlmenően rá kell mutatni az egyes szakterületek uralkodó nyelvi vonatkozásaira is. Természetesen mindez a tevékenység alapos műszaki ismereteket és megfelelő nyelvi tudást igényel a tájékoztató könyvtárosoktól.

X. A SZAKIRODALOM-KUTATÁS OKTATÁSA KONKRÉT FORMÁINAK JELLEMZÉSE

A magyar műszaki egyetemeken az irodalomkutatás oktatását többéves előkészületi és kísérleti periódus előzte meg. A jelenlegi helyzetről az alábbi tájékoztatást adtuk a konferencia résztvevőinek.

Az előadás preprintjében a részletekre is kitértünk, a szóbeli előadásban azonban csak néhány kiragadott példán érzékeltettük a hazai műszaki egyetemeken folyó szakirodalom-kutatási oktatás különböző formáit, jellegzetes vonásait.

Történeti vonatkozásokat is szem előtt tartva, a példák bemutatását a Budapesti Műszaki Egyetemen a vegyészmérnök hallgatók részére szervezett irodalomkutatói oktatás ismeretetésével kezdjük, kiemelve, hogy ez az oktatás már jóval több mint egy évtizedes multra tekinthet vissza. Az oktatás jelenlegi menete a következő:

A vegyészmérnök hallgatók a harmadik évben egyéni irodalomkutatói feladatokat kapnak a Szerves Kémiai Tanszék laboratóriumi gyakorlatai keretében. Az ehhez kapcsolódó szakirodalom-kutatás oktatásán kétszer 1 órában általános problémákról tartott elméleti előadásokon vesznek részt. Az előadásokon illusztratív anyagot is bemutatunk számukra APOLLO 6 típusú vetítógép igénybevételével, anélkül, hogy az előadótermet el kellene sötétíteni. Ily módon mutatjuk be számukra többek között pl. a katalóguskartonokat, a különféle indexek egyes részeit, tezaszauruszokat stb., és egyúttal megmagyarázzuk ezek jellemző vonásait. Ezek után az előadások után a hallgatók tényleges irodalomkutatást folytatnak három alkalommal, összesen 8 órában. Ez az irodalomkutatói gyakorlat csoportokban folyik, a tájékoztató könyvtárosok felügyelete alatt. A csoportok 10-10 tagból állnak. Annak érdekében, hogy kiküszöböljük az idegen nyelvi ismeretek hiányosságából adódó nehézségeket, fordítási segítséget is biztosítunk számukra. A legtöbb hallgató nem tudja befejezni az irodalomkutatást a megszabott időkeret alatt, ennek következtében témájukkal egyénileg tovább foglalkoznak. Munkájuk eredményét be kell mutatniuk az oktatás vezetőjének és annak minőségét figyelembe veszik az osztályozásnál. - Az oktatás kötelező a vegyészmérnök hallgatók részére. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a hallgatók készséggel és örömmel vesznek részt a gyakorlatokon és az egyéni irodalomkutatásban, mert meg vannak győződve annak fontosságáról.

Ezután a Budapesti Műszaki Egyetem Gépészmérnöki Karán folyó szakirodalom-kutatási oktatás problémáival foglalkoztunk kissé részletesebben. Jelenleg az oktatás ezen a karon még csak fakultatív az érdekelt hallgatók nagy száma miatt, de a tervek szerint később természetesen itt is kötelező lesz.

Az oktatás összesen 10 órában történik, ebből 4 óra elmélet, kétszer 3 óra pedig gyakorlati feladatok megoldására, csoportokban szervezett munka.

Az elméleti előadások főbb problémái a következők: röviden foglalkozunk a szakirodalomnak az egyetemi tanulmányokban, a kutatásban és a termelésben betöltött szerepével, kiemelve, hogy a mérnöki alkotó munka folyamán a már meglévő és mások által elért eredmények ismerete és összegezése döntően fontos kérdés. Hangsúlyozzuk a gyorsaság szerepét a modern tudományos kutatásban, mint elsőrendűen fontos tényezőt, megvilágítjuk az ismeretek elavulásának következményeit a műszaki tudományokban; konkrét példákkal érzékeltetjük az információk mennyiségi növekedését, a szakirodalom szóródását a különböző forrásokban; utalunk a nyelvi nehézségekre a gépészmérnöki kutatások terén stb.

Előadásainkban foglalkozunk továbbá a kiadványok különböző formáival és típusaival, a könyvtárak használatával, a katalógusok faj-

táival, a bibliográfiákkal és a dokumentációs szolgáltatásokkal. Vé-
gül rövid összefoglalást adunk a hallgatóknak az alkotó szellemi mun-
ka technikájáról, összekötve ezt alapvetően fontos erkölcsi problé-
mákkal /pl. szerzői jog stb./.

A két gyakorlat alkalmával elsősorban megtanítjuk a hallgatókat
a könyvtár különböző katalógusai, főleg a decimális /ETO/ szakkataló-
gus használatára. A referálólapok használatának ismerete másik fon-
tos központi kérdés a gyakorlati órákon. A hallgatóknak különféle do-
kumentumokat kell használniuk konkrét feladatok megoldása érdekében,
nem utolsósorban saját diplomamunkájukkal kapcsolatban. Ily módon el-
érjük, hogy a hallgatók figyelmüket maximális mértékben feladataikra
koncentrálják.

A Budapesti Műszaki Egyetem Villamosmérnöki és Közlekedésmérnö-
ki Karán a szakirodalom-kutatás oktatása lényegében véve a Gépészmér-
nöki Kar programja szerint folyik. A különbség természetesen megvan
a referálólapok és a szakfolyóiratok, a legfontosabb referenzsköny-
vek, példatárak stb. tekintetében, amelyeket az oktatáson bemutatunk.
Az oktatás ezen a két karon is szorosan kapcsolódik a hallgatók dip-
lomamunkájához. A Villamosmérnöki Karon az oktatás fakultatív, tekin-
tetével arra, hogy az érdekelt hallgatók száma igen magas, eléri a
450-460-at, de a Közlekedésmérnöki Karon már kötelező, mivel a hall-
gatók száma nem haladja meg a 80-90-et. Ezen a karon a hallgatók egy-
hanguan azt választották a részükre kiosztott kérdőívben, hogy az okta-
tás nem az ötödik, hanem már a harmadik évben szükséges lett volna
számukra. Véleményük alapján a kar dékánja úgy intézkedett, hogy az
oktatást a harmadik év tanulmányi programjába kell felvenni, tehát
kivánóságuk a jövőben teljesülni fog a későbbi résztvevők oktatásában.

A Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki és Építőmérnöki Ka-
rán a loughborough-i konferencia idején még nem volt szakirodalom-ku-
tatási oktatás, akkor még a forrásanyagok gyűjtése és a példák kidol-
gozása folyt az oktatás előkészítésekképpen, továbbá a szakirodalom-
kutatási segédkönyvek írása volt, illetve van folyamatban. Azóta ezen
a téren is nagy haladás történt. Az előkészületi munkák nagy része
befejeződött és az Építészmérnöki Karon az oktatás is elkezdődött,
egyelőre fakultatív jelleggel.

Amíg a Budapesti Műszaki Egyetem a fent idézett miniszteri ren-
deletnek 10 órás oktatásban kíván eleget tenni, addig a Veszprémi
Vegyipari Egyetem 8 órás oktatás keretében teszi ezt, a miskolci Ne-
hézipari Műszaki Egyetemen viszont 6 órás oktatást biztosítanak erre
a célra. A veszprémi és a miskolci egyetemeken folyó szakirodalom-ku-
tatási oktatásnál az elméleti és a gyakorlati oktatás aránya 50-50,
illetve Miskolc esetében 33-67 százalék a gyakorlat javára. Jelenleg
a szakirodalom-kutatási oktatás mindkét egyetemen az ötödik évfolya-
mon történik és szorosan kapcsolódik a hallgatók diplomamunkájához.
Veszprémben arra törekszenek, hogy már a harmadik évfolyam keretében
kerüljön majd sor erre az oktatásra.

XI. SZAKIRODALOM-KUTATÁSI SEGÉDKÖNYVEK AZ OKTATÁS SZOLGÁLATÁBAN

A szakirodalom-kutatás oktatásával kapcsolatban kitértünk arra is, hogy a magyar műszaki egyetemi könyvtárak olyan oktatási segéd-könyveket publikálnak, amelyek a különböző karok profiljának megfelelően tárgyalják a legfontosabb elméleti és gyakorlati tudnivalókat a könyvtárhasználat és a szakirodalom-kutatás kérdéseivel kapcsolatban. A konferencia időpontjáig az alábbi szakterületekre vonatkozó kötetek elkészültéről adhattunk számot a résztvevőknek:

kohászati,
bányászati,
kémiai,
gépészmérnöki,
villamosmérnöki

irodalomkutatási kézikönyvek. Ezek a konferencia időpontjáig már megjelentek, és közülük többet be is mutattunk Loughboroughban. Ugyanott jelezni volt módunkban, hogy előkészületben vannak, illetve megjelenés alatt állnak az alábbi szakterületekhez kapcsolódó kötetek:

épitőmérnöki,
épitészmérnöki,
közlekedésmérnöki és
társadalomtudományi.

Az elméleti anyag mellett valamennyi kötet alapos és kiadós bibliográfiát is tartalmaz a szakterület szempontjából legfontosabb forrásanyagokra vonatkozóan. Ezeket a köteteket természetesen nemcsak az egyetemi hallgatók, hanem a már végzett és kutatóintézetekben, oktatásban vagy az iparban dolgozó mérnökök is haszonnal forgathatják. Ezek a kötetek jelenleg uttörő jellegűek, anyaguk és rendszerük még jelentős fejlődésen mehet keresztül.

-
- * A konferencián bemutatott segédkönyvek - magyar nyelvük ellenére - a résztvevők körében nagy érdeklődést keltettek. A magyar résztvevőknek az előadást követően bővebb tájékoztatást kellett adniuk az egyes kötetek tartalmára és rendszerére vonatkozóan a külföldi érdeklődők részéről felvetett kérdésekre. Nemcsak a magunkkal vitt példányok találtak azonnal gazdára a résztvevők körében, hanem több külföldi könyvtár külön is kérte, hogy postán küldjük meg részükre az eddig megjelent köteteket.

XII. A SZAKIRODALOM-KUTATÁS OKTATÓINAK KÉPZETTSÉGE

Előadásunkban kitértünk és egyben reflektáltunk a közvetlenül előttünk előadó M.B. LINE-nek, az angliai Bath University of Technology /Bath-i Műszaki Egyetem/könyvtára igazgatójának előadására, kiemelve a szakirodalom-kutatás oktatásának néhány személyi és szervezeti előfeltételét hazai adottságainkkal kapcsolatban. Elmondottuk, hogy a szükséges személyi és szervezeti feltételek biztosítása a szakirodalom-kutatás oktatásához valóban nem kis nehézségekkel együtt járó feladat, és törekvéseink illusztrálásaképpen vázoltuk a Budapesti Műszaki Egyetem, mint a legnagyobb érdekelt hazai egyetem Központi Könyvtárában jelenleg fennálló helyzetet.

A jelenleg 86 főhivatású dolgozót foglalkoztató könyvtár tájékoztató és módszertani osztálya látja el egyéb teendői mellett a szakirodalom-kutatás oktatásával járó feladatokat. Váztuk az osztály összetételét és kiemeltük a szakirodalom-kutatás szempontjából fontos személyi adottságokat, illetve képzettségi vonatkozásokat. Talán a hazai olvasók számára sem eléggé ismert és feltehetőleg érdeklődésre tarthat számot a szakirodalom-kutatás oktatásának szervezésével foglalkozók körében, hogy a BME Központi Könyvtárának említett osztálya jelenleg milyen személyi feltételek mellett végzi munkáját.

Az osztály vezetője egyetemi könyvtárszakos diplomát és angol nyelvi oklevelet szerzett gyakorló könyvtáros, aki mintegy 20 évi könyvtári gyakorlattal rendelkezik. Huzamosabb időn keresztül országos szinten foglalkozott a tudományos könyvtárak módszertani problémáival, a tájékoztatás elméleti és gyakorlati kérdéseiről országos áttekintést nyújtó könyvet írt, tájékoztatósi feladatkört maga is hosszú éveken keresztül töltött be.

Helyettese okl. vegyész, aki alapos ismeretekkel rendelkezik szaktárgya mellett az angol, a német, a francia, az orosz és a svéd nyelvek terén, 10 évet gyári gyakorlati munkában töltött és 8 év óta lát el szaktájékoztatósi munkakört.

Az osztályon dolgozik még egy vegyészmérnök is, angol, német, francia és orosz nyelvi ismeretekkel; nagy gyakorlata van a fordítási munkában, amelyet hosszú, ilyen jellegű munka révén szerzett meg.

Az osztály további munkatársa egy gépészmérnök, akinek szintén széles körű ismeretei vannak szaktudománya mellett a német, cseh, szlovák, valamint a lengyel nyelv területén. Ötéves kutatóintézeti és két éves vállalati gyakorlata van. Egy éve teljesít tájékoztatói szolgálatot a könyvtárban.

Az osztálynak újabb tagja egy villamosmérnök, akinek mérnöki diplomája mellett még angol és orosz nyelvi tanári oklevele is van. Kétéves gyakorlata van a felnőttoktatásban, egy éve dolgozik az osztályon. Azelőtt a nemzetközi csereszolgálat ügyintézője volt mintegy 6 éven keresztül.

Az osztálynak építészmérnök-referense is van, német és francia nyelvi ismeretekkel és kétéves tájékoztatási gyakorlattal.

Közlekedésmérnök munkatársunk angol nyelvi ismeretekkel, hatévi vasuti szolgálati gyakorlattal rendelkezik, háromévi kutatóintézeti munka után lett könyvtárunk tájékoztató munkatársa.

A fenti mérnöki és természettudományi képzettségű szakreferensek mellett olyan dolgozó is van az osztályon, akinek magyar nyelvből és irodalomból van egyetemi oklevele, ezenkívül még német és angol nyelvi ismeretekkel rendelkezik. Hosszu könyvtári gyakorlata mellett alapos ismereteket és gyakorlatot szerzett a kiadványszerkesztési és dokumentációs munkában.

Végül az osztályon dolgozik egy munkatárs, aki a folyó évben fejezi be egyetemi tanulmányait az egyetemi könyvtárszakon mint levelező hallgató. Tanulmányaival párhuzamosan négyévi könyvtári gyakorlatot szerzett.

Az osztály összetétele tehát olyan, hogy alapos és konkrét segítséget tud biztosítani mind a hallgatóknak, mind pedig az egyetemi oktatóknak szakirodalom-kutatási kérdésekben. Mindamelllett az osztály létszámát tovább kell növelnünk és összetételét javítanunk, hogy elegendet tudjunk tenni a miniszteri rendelet által megkívánt követelményeknek. Mint arra fentebb több helyen is utaltunk, az osztály jelenlegi létszámadottságai mellett ez idő szerint nem biztosítható a miniszteri rendeletnek minden hallgatóra nézve kötelező jellegű végrehajtása, főleg a nagyobb létszámú karokon; ezeken az oktatás jelenleg még csak fakultatív. Ez a helyzet természetesen csak átmeneti lehet, előbb-utóbb a miniszteri rendelet kívánalmainak ebben a tekintetben is elegendet kell tennünk.

XIII. AZ ELŐADÁS BEFEJEZŐ GONDOLATA: A MŰSZAKI EGYETEMI KÖNYVTÁRAKNAK AZ EGYETEM OKTATÓ INTÉZMÉNYEI SORÁBA KELL FELFEJLŐDNIÖK

Előadásunkat azzal a gondolattal fejeztük be, hogy mi magyar könyvtárosok szerény, de tudatos résztvevői vagyunk annak a nagy nemzetközi szellemi áramlatnak, amely azt vallja, hogy az egyetemi könyvtárak csak akkor tölthetik be küldetésüket és hivatásukat, ha tevőlegesen hozzájárulnak új típusú hallgatók, új beállítottságú felhasználók neveléséhez, akik kellő ismeretekkel rendelkeznek a könyvtár-technika és a szakirodalom-kutatás terén. E cél elérése érdekében a műszaki egyetemi könyvtáraknak az egyetemek oktató intézményei sorába kell lépniök, az egyetemi könyvtárosoknak pedig szoros kapcsolatba kell kerülniök nemcsak a hallgatókkal, hanem az egyetem oktatóival is. Mi magyar könyvtárosok is megtettünk néhány lépést ebben az irányban és érdeklődve várjuk a résztvevők ezzel kapcsolatos észrevételeit, bírálatát, esetleg további részletek iránti kérdéseit.

XIV. AZ ELŐADÁS KÖZVETLEN VISSZHANGJA: KORREFERÁTUM, KÉRDÉSEK, VÁLASZOK

KOVÁTS Zoltán, a Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtárának igazgatója az előadáshoz angol nyelvű korreferátumot készített, amelyet a konferencia szervezői preprintként ugyancsak eljuttattak a résztvevőkhöz.

Korreferátumában KOVÁTS Zoltán tömören jellemzi a magyar kémikusok szakirodalmi igényeit és ezek alapján néhány további szempontra hívja fel a figyelmet a vegyész-mérnök hallgatók oktatásával kapcsolatban.

A kémikusok szakirodalom iránti igényeit egy hazai országos felmérés alapján elemzi, amelyet a Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtárának munkatársai végeztek a közelmúltban a Művelődésügyi Minisztériumtól kapott megbízás alapján. A felmérés tapasztalati adatokkal igazolta az alábbi feltevések helyességét:

1. még a leg gondosabban összeválogatott eredeti folyóiratok olvasása sem elegendő a szakirodalomban való tájékozottság megszerzéséhez;
2. a teljes világirodalmat kell áttekinteni megfelelő referálólapok és indexek segítségével;
3. a korszerű kutatómunkához szükséges a folyamatosan kiegészíthető alapos témadokumentáció;
4. a magyar kémiai kutatások szervezettsége rövidesen eljut arra a fejlődési fokra, amelyen nélkülözhetetlen lesz a teljes világirodalom elektronikus számítógépek útján történő folyamatos figyelése és a figyelt témák irodalmának másolatban való automatikus összegyűjtése a témadokumentációk kiépítése céljából.

Egyébként a közel 6000 kiküldött kérdőív közül határidőre visszaérkezett és feldolgozott 552 kérdőív konkrétan az alábbi adatokat tartalmazta:

1. a válaszadók 57,3 százaléka eredeti, 71,0 százaléka pedig referálólapokat olvas.
2. a referálólapok használatát illetően a válaszadók 59,0 százaléka olvassa a Chemical Abstractset, 41,6 százaléka a Chemisches Zentralblattot, 13,8 százaléka a Referativnűj Zsurnalt, 49,5 százaléka a magyar referálólapokat.
3. témadokumentációja kiépítéséhez a válaszadók 82,7 százaléka reprográfiai szolgálatot igényel,

67,5 százalékának saját témadokumentációja van,
50,2 százalék saját dokumentációját indexeli.

4. a válaszadók 72,2 százaléka gépi információkeresést igényel.

Ezek az igények természetesen messzemenően szem előtt tartandók az irodalomkutatási oktatás tematikájának, módszertani problémakörének kialakításánál a vegyésztechnológusok képzésében. A korreferátum szerzője szerint a források tételes ismertetése helyett a katalógusok és a referálólapok használatát, a különböző indexekben történő visszakeresés technikáját szükséges elsősorban megismertetni a vegyésztechnológus hallgatókkal. Amíg az országban nem működik megbízható gépi információkereső szolgálat, addig - megítélése szerint - a kutatóknak magának kell végeznie saját témája bibliográfiájának összeállítását. A szakirodalmi ismeretek keretében oktatott anyagnak éppen ezért tartalmaznia kell az egyéni témadokumentáció nyilvántartási és rendszerezési módszereit, a fénylyukkártya-technika alkalmazásának bemutatását is. Pontos továbbá a gépi információkeresés elvi alapjainak és történelmi kialakulásának ismertetése is. A vegyészhallgatók számára nem a könyvtárosképzés minimumát, hanem az eredményes irodalomkeresés szempontjából nélkülözhetetlen ismereteket kell nyújtani, éppen ezért a címléírás szabványainak, a katalógusszerkesztés elveinek, az ETO rendszerének ismertetésével csak annyiban kell a szóban lévő oktatás keretében foglalkozni, amennyire ez az irodalomkutatás szempontjából nélkülözhetetlen.

KOVÁTS Zoltán korreferátumát azzal fejezte be, hogy a fenti törekvések helyességét megerősíti a hallgatók diplomamunkájában található irodalmi hivatkozások számának az utóbbi években tapasztalt állandó növekedése.

A magyarországi törekvések iránti érdeklődés megnyilatkozásának kell tekintetünk, hogy az előadást élénk tetszésnyilvánítás és egész sor kérdés követte a külföldi résztvevők részéről. Anélkül, hogy valamennyi kérdésre itt kitérnénk, az érdeklődés irányvonalának érzékeltetésére, mégis utalunk néhányra.

Az előadás után az első felszólaló L.J. VAN DER WOLK, az IATUL volt elnöke, a delfti Technische Hogeschool /Műszaki Egyetem/ könyvtárának igazgatója volt, aki igen jelentőséket tartja az idegen nyelvi ismeretek megszerzése érdekében Magyarországon kifejtett erőfeszítéseket és elismerőleg nyilatkozott a magyar tájékoztatási munkatársak alapos idegen nyelvi felkészültségéről. Az iránt érdeklődött, hogy Magyarországon milyen módon történik gondoskodás az idegen nyelven megjelent dokumentumok fordításáról, van-e országos szerv ennek biztosítása érdekében.

Ezzel kapcsolatban elmondottuk, hogy Magyarországon működik az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda, valamint az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ fordításslolgálat, amelyek szolgáltatásait a tudományos intézetek és vállalatok egyaránt igénybe vehetik, előre megállapított ártételek mellett. A fordításokat központilag nyilvántartják és egy példányát tárolják, s így azok hozzáférhetők a későbbi igénylők számára is, ily módon elkerülhető a munkálatok párhuzamossága.

Kiegészítésképpen azt is elmondottuk, hogy a magyar könyvtáraknak a szükséges nyelvi ismeretekkel rendelkező könyvtárosokkal való ellátásában nagy előnyt jelent, hogy az idegen nyelveket megfelelő mértékben ismerő könyvtárosok az ezeket igénylő munkakörökben nyelvenként alapbérük 15 százalékáig terjedhető nyelvpótlékban részesíthetők.

Az idegen nyelvi ismeretekkel kapcsolatban az angliai Surrey University /Surrey-i Egyetem/ könyvtárának képviselőjében a következőnek felszólaló R.F. EATWELL az iránt érdeklődött, hogy hány idegen nyelvet tanulnak hallgatóink a műszaki egyetemeken és milyen szintet érnek el. Elegendő-e ez ahhoz, hogy idegen nyelvű kivonatokat megfelelő eredménnyel tanulmányozhassanak?

Válaszunkban rámutattunk arra, hogy a műszaki egyetemi hallgatók az egyetemen két idegen nyelvet tanulnak, a megszerzett ismeretek jó alapul szolgálnak a szakterület idegen nyelvű dokumentumainak tanulmányozásához, de szükséges, hogy egyénileg is továbbfejlessék az egyetemen megszerzett nyelvi ismereteiket.

R.A. WALL, a loughborough-i University of Technology Library /Műszaki Egyetemi Könyvtár/ igazgatóhelyettese felszólalásában hivatkozott a magyar művelődésügyi miniszternek arra az intézkedésére, amellyel a szakirodalom-kutatás oktatását az egyetemi tanulmányok kötelező tárgyává tette. Mint mondotta, úgy véli, hogy hasonló lépések kívánatosak lennének más országokban is, mert szilárdabb alapot nyújtanának az ilyen oktatás megszervezéséhez.

Válaszunkban ismételten utaltunk arra, hogy a miniszteri utasítás végrehajtása komoly munkát igényel a magyar műszaki egyetemi könyvtáraktól, ezen a téren sokat is léptünk előre, de bizonyos vonatkozásokban még nagy nehézségeink vannak a miniszteri rendelet maradéktalan végrehajtása tekintetében. Így már az előadásban sem csináltunk titkot abból, hogy nem kis nehézségekkel küzdünk az oktatásnak minden hallgatóra kötelező jelleggel történő megvalósítását illetően. Míg ezt a kisebb létszámú karokon sikerült is maradéktalanul megvalósítanunk, addig több nagyobb létszámú karon az oktatás jelenleg csak fakultatív, egyes karokon pedig még csak az előkészítés munkálatai folynak. Mindent elkövetünk, hogy az oktatást minél előbb minden hallgatóra kötelezően kiterjesszük, azonban ehhez előbb a szükséges feltételeket kell biztosítanunk. Természetesen maga az oktatás alapjául szolgáló miniszteri utasítás e feltételek biztosítása szempontjából is fontos és nagy jelentőségű.

R.A. WALL további kérdésében arra utalt, hogy nyilvánvalóan Magyarországon is nagy gondot fordítanak az egyetemi tanulmányok időbeosztására és az óraszámok mennyiségi kérdéseire. Ugy véli, hogy az információkeresési ismeretek oktatására az első évben különösképpen meg kell találni az optimális megoldást. Hogyan érik ezt el Magyarországon?

A válaszban visszautaltunk az előadásban elmondottakra, kiemelve, hogy az első évben könyvtárismereti oktatásunk egyszerű szinten mozog. Ez az oktatás szerves része az elsőéves hallgatók részére az egyetemi élet legfontosabb tudnivalóiról szóló bevezető előadássoro-

zatnak. A könyvtári oktatás ekkor mindössze egy órányi időt vesz igénybe, amely alatt a központi könyvtár vezetői /igazgató, igazgatóhelyettes, osztályvezetők/ általános tájékoztatást nyújtanak a könyvtári szolgáltatásokról és azok igénybevételének feltételeiről és módjáról. Mint említettük, az előadás után rövid, de az elmondottaknál részletesebb könyvtári tájékoztatót adunk valamennyi elsőéves hallgató kezébe. Az előadás és a tájékoztatóban foglaltak együtt elegendőnek látszanak ahhoz, hogy a hallgatók tulnyomó többsége felvegye a kapcsolatot a könyvtárral. Természetesen a hallgatók tényleges könyvtárhasználata kapcsán esetenként további tájékoztatást is adunk részükre magában a könyvtár épületében.

A tulajdonképpeni szakirodalom-kutatási oktatást, amelyre az egyetemi tanulmányok magasabb évfolyamain kerül sor, rendkívül gondosan készítjük elő oly módon, hogy apró részletekig kidolgozzuk az óraterveket, megírjuk és kiadjuk az egyes karok profiljának megfelelő szakirodalom-kutatási segédkönyveket. Itt is hangsúlyoznunk kell, hogy az előadások, a gyakorlatok és a szakirodalom-kutatási segédkönyvek együtt nyújtanak jó alapot a hallgatók érdeklődésének felkeltéséhez a könyvtár intenzívebb használata és a szakirodalom-kutatás problémái iránt, és megadják az alapvetően fontos ismereteket is ehhez.

R.J. GIRDHER, a loughborough-i Műszaki Egyetemi Könyvtár munkatársa visszatért a szakirodalom-kutatási oktatás kötelező jellegének kérdésére. Megkérdezte, hogy mi a tulajdonképpeni oka annak, hogy az oktatás ténylegesen nem minden karon folyik gyakorlatilag kötelező jelleggel: ez azért történik így, mert a nagyobb karok esetében az előadások és az ezeket követő gyakorlatok megszervezése nagyobb nehézségekkel jár, mint a kisebb létszámú karok esetében, vagy pedig azért, mert egyes karokon az oktatótestület nem fogadja szívesen a könyvtárosok által végzett oktatást.

A válaszban egyetértettünk a kérdés felvetésének jogosságával és elmondottuk, hogy a nagylétszámú karokon az oktatás kötelező jellegű megvalósulása valóban csak fokozatosan megy végbe. Ennek egyszerűen az az oka, hogy nem rendelkezünk elegendő könyvtári személyzettel a minden hallgatóra kötelező jelleggel előírt oktatás ilyen formában való megvalósításához.

Több karon a szóban lévő oktatást tetszéssel és szimpátiával fogadták az oktatók, más karokon nem voltak ilyen kedvezők a tapasztalatok. Tény azonban az, hogy az oktatótestület mind több tagja kezdi felismerni a szakirodalom-kutatás oktatásának fontosságát és helyesli, hogy az oktatást könyvtárosok, tájékoztatási szakemberek végezzék.

Válaszunkban utaltunk arra az előadásban is kihangsúlyozott gondolatra, hogy megítélésünk szerint a szakirodalom-kutatást leggyümölcsözőbben az oktatótestülettel szorosan együttműködve lehet végezni. Az együttműködés terén egyébként igen jó tapasztalataink is vannak. Példaképpen felhoztuk, hogy a Budapesti Műszaki Egyetem Építőmérnöki Karán a kar profiljának megfelelő szakirodalom-kutatási segédkönyv előkészítésével kapcsolatban a dékának az volt az álláspontja, hogy azt a könyvtárosoknak és a kar oktatóinak szoros együttműködés kere-

tében kell megírniok. Ennek megfelelően a kötet szerkesztői feladatát a Központi Könyvtár igazgatója látja el, a kifejezetten könyvtártechnikai és könyvtárhasználati vonatkozású részek szerzője a Központi Könyvtár igazgatóhelyettese, viszont a szakterület különböző ágazatainak legfontosabb referenszkönyveit, kézikönyveit, szakfolyóiratait stb. tartalmazó irodalomjegyzékeket a kar 15 oktató munkatársa állítja össze, akik között tanszékvezető egyetemi tanár is van. Bizunk abban, hogy a könyvtárosok és az oktatók ilyen szoros együttműködése a kérdésben eredményes lesz, s kedvező tapasztalatokkal fog szolgálni a szakirodalom-kutatás oktatásának további terveihez.

L.S. DAVEY, az angol National Central Library /Országos Központi Könyvtár/ küldötte az iránt érdeklődött, vajon a magyar műszaki egyetemi könyvtárak tapasztalnak-e nehézségeket a nyugati országokból származó kurrens szakirodalom beszerzésében: ha igen, milyen módon hidalják át a devizanehézségeket.

Válaszunkban elöadtuk, hogy a magyar műszaki könyvtárak igen nagy fontosságot tulajdonítanak a világnyelveken, így az angol, francia, német és orosz nyelveken megjelenő irodalom beszerzésének. Pl. könyvtárunk évente több ezer kötetet szerez be a világnyelveken megjelent irodalomból, de ezenkívül a magyar műszaki egyetemi könyvtárak több mint 1000 külföldi egyetemmel kiadványcsere-egyezményt kötöttek és ily módon is sok értékes, külföldi műhöz és folyóirathoz jutnak hozzá. Azt reméljük, hogy a jövőben az IATUL tagkönyvtárai képesek lesznek egymásnak hatékonyabb segítséget nyújtani a dokumentumok elérésében /beszerzés, kölcsönzés/. Természetesen itt számolni kell a reprográfiai megoldások lehetőségével is, amikor az eredeti dokumentum nem szerezhető be. Hasznos lenne, ha valamilyen egyszerűbb pénzügyi elszámolási rendszer alakulna ki a tagkönyvtárak között a kölcsönös előnyök jegyében. A magunk részéről örömmel üdvözlénk az IATUL-nak ilyen irányú kezdeményezését, és ennek végrehajtásában készséggel vennénk részt adottságainkhoz és lehetőségeinkhez képest a tagkönyvtárak közötti szorosabb együttműködés érdekében.

M
M

BALÁZS, J. - HÉBERGER, K.: Training courses for university students in library orientation and literature search at Hungarian technical universities

The article gives an account of the authors' paper read at the Loughborough Conference of IATUL /International Association of Technological University Libraries/, and also of the related discussion. An English language preprint was also prepared, giving a full account of the subject. This article, containing the oral part of the authors' paper, tends to emphasize the theoretical aspects of the subject, and responds to some of the problems expounded by other participants either in the form of a paper or a preprint.

The authors start out from the conception that library work is traditionally considered as having three basic factors: the holdings, the librarian, and the reader - or broadly speaking: the user. While earlier the importance of the holdings use³ to be emphasized, our present-day position is to place the user in the centre of library work. To describe a certain library, it is no longer sufficient to supply data on the holdings, but it is essential to give the fullest possible information about its users and the number of volumes used.

It is highly advisable, therefore, to educate the users for the reasonable orientation in libraries. The use of scientific libraries and of technical literature is not an end in itself, but forms an integral part, means and method of any scientific activity. This is the underlying philosophy behind the training of students in library orientation and literature search at Hungarian technical universities.

The training of users takes place at two levels in accordance with the students' actual studies and the related demands on technical literature.

At the first level, at the beginning of their university studies, students are given information on the necessity and importance of library use and its role in the system of advanced studies. This course is part of a series of lectures aimed at introducing the students in university life. At the Technical University Budapest, having the largest student body, this takes the form of a one-hour lecture in each faculty, and students are also given a printed instruction on the essentials of library use. At the two other technical universities with a smaller student body, freshmen are given on-the-spot-training in library use on the occasion of a guided tour in the campus.

The second level of training students is part of more advanced studies /in the third or fifth year of studies/ and deals with the problems of literature search. This subject was prescribed as compulsory for the technical and economic universities by order of the Minister of Education.

To comply with this order, three Hungarian technical universities included 6 to 10 hour courses, theoretical and practical, in their curricula. Practical training is closely linked to the students'

actual research work, or mostly to their "diploma work", a fact particularly important as regards the maximum concentration of attention. The effectiveness of training in literature search is remarkably promoted by such aids as manuals, handbooks written and published in accordance with the particular characteristics of each faculty. Besides giving theoretical and practical instruction, these handbooks also contain a rich bibliography on the basic sources of the given branch of science. By several examples, the authors illustrate the established forms and patterns of training in literature search. In minor faculties training is one of the core /compulsory/ studies, while in major faculties, it is only optional due to the inadequate number of library staff engaged in education.

With reference to one of the lectures held at the Conference, the authors outline the educational and professional background, as well as the language proficiency of the members of the Literature Search Training Section of the Central Library of the Technical University Budapest. It is to be noted that the staff engaged in education has to meet rather high requirements.

By way of conclusion, the authors point out that technical university libraries must actively contribute to developing the new type of students, being highly proficient in literature search, and that this task has to be solved in close co-operation with the faculty members of universities. They also express the demand that these university libraries must be raised to the level of other departments of their respective university.

At last the authors' comments on the discussion are concerned with such problems as the instruction of foreign languages in Hungary, the national system of translations, the acquisition of foreign technical literature, the implementation of compulsory training of users, etc.

+ +

БАЛАЖ, Я. - ХЕБЕРГЕР, К.: Обучение студентов библиотековедению и изучению специальной литературы в отечественных технических университетах

В статье отчитывается о совместном докладе авторов, сделанном на конференции IATUL (International Association of Technological University Libraries = Международный союз библиотек технических университетов) в Loughborough и о содокладах, а также о выступлениях к докладу и о данных ответах. С доклада был изготовлен препринт на английском языке, в котором освещены и подробности темы. Статья содержит сделанный на конференции доклад, в котором выделены в первую очередь принципиальные стороны темы и касается некоторых вопросов, рассмотренных другими участниками конференции в своих докладах или в их препринтах.

Авторы исходят из основной идеи, что по традиционному пониманию библиотечная жизнь имеет три основных фактора: фонд, библиотекарь и читатель, или более общим термином: потребитель. По традиционному взгляду фонд, а по более новому взгляду скорее потребитель становится в центр библиотечной жизни. Сегодня уже недостаточно при описании библиотек дать данные фонда, а необходимо также знание числа потребителей и использованных ими томов.

Нужно обучать и воспитывать потребителей тому, как следует рационально пользоваться библиотеками. Пользование научной библиотеки и специальной литературы является не самоцелью, а неотъемлемой частью, средством и методом научной работы. Это является важным и основным принципом обучения студентов венгерских технических университетов о пользовании библиотек и об изучении специальной литературы.

Обучение студентов о потреблении библиотек осуществляется в технических университетах в двух ступенях, а именно соответственно их значению и фактическим запросам к специальной литературе.

В рамках первой степени первокурсники технического университета в начале своих занятий в ходе вводных лекций, целью которых является ознакомление студентов с университетской жизнью, получают информацию о надобности и роли использования библиотеки в системе университетских занятий, о разных формах библиотечных обслуживания и об условиях их использования. На каждом факультете - имеющего большое число студентов - Будапештского технического университета этот предмет преподается в форме одночасовой лекции, читаемой сотрудниками центральной библиотеки, о которой студенты получают напечатанный информационный материал. В других двух технических университетах, имеющих меньше студентов, первокурсники приобретают эти знания на экскурсии, сделанной в центральной библиотеке и одновременно усваивают и практические знания о библиотеке.

Вторая степень обучения студентов технических университетов ведется на высших курсах (Ш. или У. курсы), здесь преподается исследование специальной литературы. Министр культуры и просвещения ВНР издал постановление, согласно которому этот предмет является обязательным для студентов технических и экономических университетов, а также для студентов, учащихся на факультетах по естественным наукам университетов.

Три венгерских технических университета соответствуют требованиям этого министерского постановления в рамках 6 - 10-часовых теоретических и практических занятий. Практическое обучение тесно связывается с конкретными исследовательскими задачами студентов, с дипломной работой, что с точки зрения сосредоточения внимания имеет важное значение.

Эффективности преподавания изучения специальной литературы в значительной мере способствуют пособия, написанные согласно профилю отдельных университетских факультетов, содержащие кроме теоре-

тических и практических знаний и подробные библиографии о важнейших источниках специальной литературы данной науки. В статье приведены примеры для представления формы преподавания изучения специальной литературы.

Обучение на факультетах с небольшим числом студентов является обязательным, но на некоторых факультетах с большим числом студентов оно является пока факультативным, так как библиотечных кадров, выполняющих эту задачу, не хватает.

Касательно одного из докладов авторы представляют состав отдела Центральной библиотеки будапештского технического университета, занимающегося обучением студентов исследованию специальной литературы: профессиональное образование, практическое знание и владение иностранными языками сотрудников этого отдела. Требования к обучающим кадрам является весьма высокими.

Доклад заканчивается мыслью, что библиотеки технических университетов должны активно содействовать образованию студентов нового типа: студентов, имеющих опыт по использованию специальной литературы, в тесном сотрудничестве с коллективом преподавателей университетов и эти библиотеки должны так развиваться, чтобы становились обучающей организацией.

Содоклады и ответы на заданные вопросы относились в первую очередь к преподаванию иностранных языков в Венгрии, к отечественной системе переводов, к комплектованию иностранной литературы, к осуществлению обязательного обучения.

BALÁZS, J. - HÉBERGER, K.: Unterricht der Studenten in Kenntnissen über Bibliotheksgebrauch und Fachliteraturforschung an den ungarischen technischen Universitäten

Der Artikel bespricht den gemeinsamen Vortrag obengenannter Autoren, der an der Tagung des IATUL /International Association of Technological University Libraries = Internationaler Verband der Technischen Universitätsbibliotheken/ in Loughborough /England/ vorgetragen wurde, ferner das damit verbundene Korreferat sowie die darauf folgenden Bemerkungen und die dazu gegebenen Antworten. Ein Vordruck des Vortrages in englischer Sprache erstreckt sich auch auf die Detailfragen des Themas. Der Artikel behandelt die an der Konferenz mündlich vorgetragene Version, die eher die grundsätzlichen Züge des Themas hervorhebt und auch auf einige Fragen hinweist, die von anderen Teilnehmern der Konferenz in ihren Vorträgen, bzw. in deren Vordrucken exponiert wurde.

Die Autoren gehen aus dem Grundprinzip aus, dass die traditionelle Auffassung der Bibliothek drei Grundfaktoren aufweist, und zwar Bestand, Bibliothekar und Leser, bzw. Benutzer. Während die ältere Auffassung eher den Bestand ins Zentrum der Bibliothek gestellt hat, steht nach der neueren Auffassung vielmehr der Benutzer im Mittelpunkt. Heute können die Bibliotheken weit nicht mehr durch die Bestandsangaben allein charakterisiert werden, auch die Kenntnis der Benützerzahl sowie des benützten Materials ist unbedingt notwendig.

Die Benutzer müssen zum rationellen Gebrauch der Bibliothek erzogen, unterrichtet werden. Der Gebrauch einer wissenschaftlichen Bibliothek und der Fachliteratur ist kein Selbstzweck, sondern ein organischer Teil, Mittel und Methode der wissenschaftlichen Arbeit. Das ist das Grundprinzip des Unterrichts über Bibliotheksgebrauch und Literaturforschung an den ungarischen technischen Universitäten.

Der Unterricht der Bibliotheksbenützer erfolgt an den ungarischen technischen Universitäten den Universitätsstudien, bzw. den tatsächlichen Ansprüchen der Studenten entsprechend in zwei Stufen. Im Rahmen der ersten Stufe erhalten die Hörer des ersten Jahrgangs der technischen Universitäten gleich zu Beginn ihrer Studien, als organischen Teil einer in das Leben der Universität einführenden Vortragsreihe, Information über die Notwendigkeit des Bibliotheksgebrauchs und über seine Rolle im Gesamtstudium, über verschiedene Formen der Bibliotheksdienste, bzw. über die Bedingungen der Benützung. An der Technischen Universität Budapest wird dieser Unterricht wegen der grossen Hörerzahl pro Fakultäten in je einer Stunde, in der Form von Vorträgen durchgeführt, die von der Zentralbibliothek organisiert werden; danach bekommen die Studenten eine gedruckte Informationsbrochure über die wichtigsten Kenntnisse. An den anderen zwei technischen Universitäten von niedrigerer Hörerzahl erhalten die Studenten des ersten Jahrgangs diese Auskünfte in der Zentralbibliothek im Rahmen eines Universitätsrundgangs, wobei sie zu gleicher Zeit die wichtigsten Kenntnisse über die Bibliotheksbenützung erlernen.

Die zweite Stufe des Unterrichts der Studenten wird in den höheren Jahrgängen durchgeführt /III. oder V. Jahrgang/, wobei das Studium auf die Methoden der Fachliteraturforschung konzentriert ist. Durch eine Verordnung des ungarischen Ministers für Bildungswesen ist dieser Unterricht für die Hörer der technischen und wirtschaftswissenschaftlichen Universitäten sowie für die der naturwissenschaftlichen Fakultäten der anderen Universitäten obligatorisch.

Die drei ungarischen technischen Universitäten erfüllen die Forderungen der Ministerverordnung im Rahmen eines theoretischen und praktischen Unterrichts von 6-10 Stunden. Der praktische Unterricht ist mit den konkreten Forschungsaufgaben der Hörer, hauptsächlich mit ihrer Diplomarbeit eng verbunden. Der Unterricht der Literaturforschung wird noch entsprechend dem Fachgebiet der einzelnen Fakultäten durch die Herausgabe von Hilfsbüchern unterstützt, die ausser der theoretischen und praktischen Kenntnisse auch reichhaltige Bibliographien über die wichtigsten fachliterarischen Quellen der betreffenden Wissenschaftsgebiete enthalten. Der Artikel bespricht an Hand mehrerer Beispiele die gegenwärtigen Methoden des Unterrichts

über Fachliteraturforschung. Der Unterricht ist an den Fakultäten von niedriger Hörerzahl obligatorisch, an einigen Fakultäten von grosser Hörerzahl jedoch fakultativ, nur wegen der unzureichenden Zahl der Bibliothekare.

Die Autoren geben - als Antwort auf einen Vortrag - die Zusammensetzung jener Abteilung an, die den Unterricht der Fachliteraturforschung in der Zentralbibliothek der Technischen Universität Budapest ausführt, und sie berichten auch über die Fachbildung und Praxis sowie Kenntnis von Fremdsprachen der an der Abteilung tätigen Mitarbeiter. Die Ansprüche den unterrichtenden Mitarbeitern gegenüber sind sehr hoch.

Der Vortrag endete mit dem Gedanken, dass die Bibliotheken der technischen Universitäten zur Ausbildung des neuen Typs von - in den fachliterarischen Kenntnissen wohlunterrichteten - Hörern, aktiv beizutragen und diese Aufgabe in enger Zusammenarbeit mit dem Lehrkörper der Universität zu lösen haben. Die erwähnten Bibliotheken selbst sollen sich als Unterricht erteilende Institutionen in das System der Gesamtuniversität eingliedern.

Die auf den Vortrag der Autoren gegebenen Bemerkungen und die darauf erteilten Antworten bezogen sich in erster Reihe auf die Fremdsprachenausbildung in Ungarn, auf das Landessystem der Übersetzungen, auf die Erwerbung ausländischer Fachliteratur sowie auf die Verwirklichung des an allen Fakultäten obligatorischen Unterrichts.

***